

Александра ФОСТИКОВ
Историјски институт
Београд

Невен ИСАИЛОВИЋ
Историјски институт
Београд

**АКТА О ИСПЛАТИ ДЕЛА СВЕТОДМИТАРСКОГ
ДОХОТКА ДЕСПОТИЦИ ЈЕЛЕНИ***
Дубровник, 1463, мај 11 – Дубровник, 1463, новембар 11

Апстракт: Сведочанство о исплати дела Светодмитарског дохотка деспотици Јелени из дубровачке благајне, ради регулисања дуга Стефана Томашевића, српског деспота и босанског краља, према ташти, последња је позната исправа у којој се спомиње тзв. Српски трибут. Састављена из два различита документа – уверења да ће сума бити исплаћена и потврде о преузимању новца – исправа представља пример дводелне признанице и речито сведочи о дубровачкој пословној политици. У овом прилогу, аутори доносе критичко издање наведених исправа.

Кључне речи: дипломатика, Јелена Палеолог Бранковић, Стефан Томашевић, Дубровник, Светодмитарски (Српски) доходак, признаница (експедиторија), ажула, XV век.

Како је текла исплата Српског дохотка за владе краља Стефана Томашевића, није ближе познато. Још у повељи о повластицама од 23. новембра 1461. наглашено је да се дохоци имају давати *всако годиште*¹,

* Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије *Средњовековне српске земље (13–15. век): политички, привредни, друштвени и правни процеси* (Ев. бр. 177029).

¹ С. Рудић, *Повеља краља Стефана Томашевића Дубровнику*, Грађа о прошлости Босне (=ГПБ) 2 (2009) 156, 159, 167–168.

а већ два дана касније, Стефан у акту од 25. новембра, спомиње исплату наслеђених дугова, од наплате будућих трибута.² Иако је добијени новац углавном користио да регулише дугове из времена својих претходника, као и своје, познато је да је део једног трибута исплаћен директно.³ Да су Дубровчани, по свему судећи, поштовали договор и редовно давали своје дажбине босанском владару, сведочи и документ о исплати дуга деспотици Јелени Палеолог Бранковић, такође из средстава добијених на име будућег трибута. Истовремено, то је и последњи познати спомен исплате Светодмитарског дохотка.⁴

Када и под каквим околностима је краљ Стефан купио ажулу⁵ због које се задужио ташти Јелени, није познато. Да је заиста била скупоцена, речито говори чињеница да је за њену исплату, уступио деспотици Јелени већи део следећег Светодмитарског дохотка. Од 2000 перпера колико је требало да добије босански владар, исплаћено јој је 1366 перпера и осам динара,⁶ а према нејасним наводима из дубровачког акта, може се

² А. Фостиков, *Повеља босанског краља Стефана Томашевића Дубровачкој општини о дугу краља Твртка II*, ГПБ 1 (2008) 148–149, 152–153, 156. О наслеђеним дуговима видети и: Иста, *Повеља босанског краља Стефана Томашевића Дубровачкој општини о дугу његовог оца краља Томаша*, ГПБ 1 (2008) 159–164.

³ Према одлуци Већа Умољених, од 22. априла 1463, део неког дохотка, чије се име експлицитно не наводи, исплаћен је за претходни период, без помена неког условљавања или умањивања. *Prima pars est de offerendo Stiepano logofeth et Dobercho, ambassiatoribus maiestatis regis Bosne, denarios honorantie que ipsi omni anno datur per comune nostrum, videlicet id quod sibi debetur pro tempore preterito...*[за оно што још није доспело извињавају се]. Državni arhiv u Dubrovniku, Acta Consilii Rogatorum 17, f. 204'; А. Фостиков, *Повеља о дугу краља Твртка II*, 153, нап. 22; М. Динић, *Дубровачки трибути*, у: Из српске историје средњег века, Београд 2003, 739 (прештампано из: М. Динић, *Дубровачки трибути. Могориш, Светодмитарски и Конавоски доходак, Провијун браће Властковића*, Глас СКА 168 (1935) 203–257).

⁴ М. Динић, *Дубровачки трибути*, 739.

⁵ Реч ажула, потекла од венецијанског *àsola*, означава назив за копчу, петљу, дугме, али и драги камен, накит, украс. V. Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povijestni rječnik I–II*, Zagreb 1902–1922, 11; *Етимолошки речник српског језика*. Свеска 1–А, ур. А. Лома, Београд 2003, 68.

⁶ Према одлуци од 9. маја 1463, у складу са захтевом краља Босне, деспотици Јелени требало је исплатити 400 дуката. М. Динић, *Дубровачки трибути*, 739, нап. 22; Д. Ковачевић, *Пад босанске државе према дубровачким изворима*, Годишњак Друштва историчара БиХ 14 (1963) 211. Како су у вези са исплатом трибута увек навођене дубровачке перпере, било је неопходно да дукати буду накнадно прерачунати у исте. Ђ. Бубало, *Фалсификована повеља цара Уроша о*

помислити и да јој то није била пуна цена, већ да је, претходно, на име исте, Стефан дао ташти бар неки део новца.⁷

У време издавања дубровачке потврде о будућој исплати, Јелена је била у Дубровнику. Она је тамо провела дуже време (од октобра 1462. до средине јуна 1463. године) ради преговора око удаје своје кћери Милице за Леонарда III Тока, успут покушавајући да регулише питања различитих дугова, које је потраживала у име претходника, као и актуелну исплату новца за ажулу. Након завршеног венчања и добијања писане потврде о будућој исплати, одлази, у јуну 1463, за ћерком на острво Санта Мауру.⁸ Њено име се, у вези са обећаним средствима, поново јавља у одлуци Већа умољених од 14. октобра те године, а поводом одлуке о одговору њеном посланику, који је вероватно у Дубровник стигао мало раније како би, у Јеленино име, захтевао обећани новац. Коначно, 11. новембра исте 1463. Општина исплаћује средства њеном посланику, дијаку Кузми, на основу веровног писма деспотице.⁹

*

Анализирани документ први пут је објавио Иван Кукуљевић Сакцински¹⁰, а затим га је поново издао Ђуро Шурмин уређујући и допуњујући збирку Сакцинског и Радослава Лопашећа за штампу.¹¹ Последњи пут, приредио га је Љубомир Стојановић, према коме се

стонском дохотку, Стари српски архив 2 (2003) 140–141; Ђ. Тошић, *Посљедња босанска краљица Мара (Јелена)*, Зборник за историју БиХ 3, Београд 2002, 40–41.

⁷ Видети у тексту: I, ред бр. 8, у коме се наводи да је то остатак од исплате.

⁸ Ђ. Тошић, *Посљедња босанска краљица*, 40; Н. Зечевић, *Први брак деспота Леонарда III Тока*, Зборник радова Византолошког института 43 (2006) 155–173. Деспотица Јелена је и умрла на Санта Маури, као монахиња Хипомона, 1473. године.

⁹ Fr. Rački, *Dubrovački spomenici o odnošaju dubrovačke obćine naprama Bosni i Turskoj godine razspa bosanske kraljevine*, Starine JAZU 6 (1874) 9–10, br. 37; D. Dinić-Knežević, *Sremski Brankovići*, Istraživanja 4 (1975) 24–25; Ђ. Тошић, *Посљедња босанска краљица*, 40–41.

¹⁰ I. Kukuljević Sakcinski, *Njekoliko tiskom neizdanih srpskih, bosanskih i dubrovačkih listinah*, Arkiv za povjestnicu jugoslavensku 8 (1865) 196–197, br. 2. Напомена: услед грешака у нумерацији страница, рад заправо почиње на страници 257, која је нумерисана са 193.

¹¹ *Hrvatski spomenici*. Sveska I, od godine 1100–1499. Zbirku I. Kukuljevića i R. Lopašića popunio i za tisak priredio dr Đuro Šurmin, Zagreb 1898, 231–232, br. 139.

¹² Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма (=ССП) I–2*, Београд - Сремски Карловци 1934, Библиотека фототипских издања, књ. 2, Београд 2006.² (фототипско издање допуњено регистром), 168–169, бр. 742–743.

оригинални документ налази на хартији са печатом, у Југословенској Академији.¹² Ту тврдњу потврђује и инвентар исправа који су Владимир Мошин и Сеид Траљић начинили 1956.¹³ Документ се и данас чува у Архиву ХАЗУ, под сигнатуром Сг. I (Srednjovjekovne ćirilske isprave), br. 6. Физички опис исправе није познат до детаља. Да је у питању *отворени лист*, како се то у самом акту спомиње, сведочи и дубровачки печат, чији је типар утиснут на средину доњег дела хартије. Око воштаног отиска је касније исписана потврда о преузимању.

Према подацима које су саопштили Сакцински и Шурмин на печату стоји натпис *Sigillum Comunis Ragusii*.¹⁴ Ради се о тзв. другој верзији дубровачког великог печата, промера 4,2 цм, који је почео да се употребљава управо око 1463. Отисци овог „новог“ типара сачувани су на анализираном документу, као и на исправи издатој синовима херцега Стефана Вукчића септембра 1466.¹⁵ Печат нема довољно рељефан отисак јер је утиснут на ромбични комад папира који је стављен преко изливеног воска. На основу пречника печата могу се оквирно утврдити димензије повеље, а оне су 25,5 цм (ширина) са 19 цм (дужина). Судећи према фотографији, по којој је ово издање и приређено¹⁶ приликом писања текста (I), дубровачки логотет Маринко је извукао линије, а сам текст писан је изнад истих. Потврда о пријему коју је написао дијак Кузма, написана је веома ситним словима испод првобитног Маринковог текста, са обе стране печата.

*Текст акта**

(I) Дубровачка признаница о будућој исплати деспотици Јелени (11. мај 1463)

ВѢ ИМЕ ѡТЦА И СИНА И СВѢТААГѢ ДѢХА, АМИНЬ. МЛИ КНЕЗЬ И ВЛАСТЕЛ(Е) И СВА ѡПКИНА |2| ВЛАСТЕѢ ВЛАДѢЦААГО ГРАДА ДѢБРОВНИКА, СВАКОМѢ КОМѢ СЕ Д(О)СТОИ И ПРѢДЬ КОГА СЕ |3| ИЗЪНЕСЕ ѡБИ НАШЬ ЛИСТЬ ѡТВОРЕННИ, А ПОДЬ НАШОМ(Ь) ПЕЧАТЬЮ ВѢРОВААНѢМЬ, ДАВ(А)МО НА ЗНАНК |4| КАКѢ ѡБѢТОВАСМѢ

¹³ V. Mošin – S. M. Trajlić, *Ćirilske isprave i pisma u Arhivu Jugoslavenske akademije*, Starine JAZU 46 (1956) 98. Овде је дат и краћи регест, уз опаску да се ради о оригиналу на папиру са утиснутим воштаним печатом града Дубровника.

¹⁴ I. Kukuljević Sakcinski, *Njekoliko listinah*, 197; Đ. Šurmin, *Hrvatski spomenici*, 232.

¹⁵ G. Čremošnik, *Dubrovački pečati srednjeg vijeka*, *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku* 4–5 (1956) 32–37.

¹⁶ Архив Историјског института, Снимци Владимира Мошина из 1948. године, бр. 80.

* Редакција издања и превода: Ирена Шпадијер.

и записасмо се насъ и наша добра дати и плати(ти)¹⁷ кѣи |5| светопочив
‘шаагг г[оспо]д[и]на деспота Лазара благочастивѡм(ѡ) г[оспо]д[и]нѡ
г(о)споги десь|6|потници Елени ѡ Дмитровѡ днѣви кои ꙗе би(ти) на .к.ѣ.¹⁸
вктвѣриа на .ч.ѡ.ѡ.г. |7| лѣто тисѡкѡ и триста и шеть (!) д(е)сетъ и .ѣ.
п(ер)пѣрь и .и. динарь. Я вѡви г(о)спо(д)ствѡ ви вѣтовасмо |8| дати и
плати(ти) за (прецртан почетак неке речи) присвѣтлѡга г[оспо]д[и]на
кralа Стѣпана за встатакъ вѡдъ |9| плате вѡдъ ажде цо кѡпи вѡдъ
г(о)спо(д)ства ви. И вѡви листъ вѡди г[оспо]д[и]нѡ г(о)споги |10| дес(ь)потници
за еспедиторию ер(ь) смѡ нѣ г(о)споствѡ дѡжнѣ дати више |11| писане
.ч.т.ѡ.ѣ. п(ер)пѣрь и .и. динарь на рѡкъ како се вѡд[ь]згора пише. И за вѣе
вѣро|12|ваньк вѡвогаи нашега записнѡга листа повелѣсмо к печати(ти)
нашѡмъ |13| печатъю вѣроваанѡм(ь). Писа се ѡ избранѡи полачи в(о)голюби
маагг града |14| Дѡбровника вѡ лѣто рожаства Христова .ч.ѡ.ѡ.г. лѣто на .лѣ.
дни мѣ|15|сеца маѣ. Писахъ га Марин’кѡ лѡг(о)фетъ дѡбровачки по за
повѣеди г[оспо]д[и]на ми |16|г[оспо]д[и]на кнеза и властѡв дѡбровачциехъ.

(II) Запис Кузме, дијака деспотице Јелене, о пријему обећаног новца (11. новембар 1463)

† И нека се знаа како вѡ лѣто .ѡ.ѡ.ѡ.г. м[ѣ]с[ѣ]ца нѡкѡврѣа .лѣ. д(а)нѡ¹⁹ а
вѡреки по латин(ь)ски начин(ь) тисѡкю и четѣриста и шетьдесето и третѣк
лѣто |2| на едан на д(е)сете дни нѡкѡврѣа по заповеди богоч(а)стиваго и
Хр(и)ст(т)олюбиваго г[оспо]д[и]на г[оспо]д[и]на ми г(о)сп[о]гк деспотице
Ел(е)не а ш книмъ листѡмъ вѣрова|3|нимъ га слѡга г(о)спогинѡ Кѡзма
диакъ примих(ь) вѡ мног(о)почтенѡга кнеза и все вѡ(ь)кнѣ властѣль
дѡбровачких(ь) а пред нѣ м[и]л[о]сти епископом(ь) пред |4| Жен(ь)комъ
Челниковикѡм(ь) више писанне пенезе тисѡкю и трѣста и шеть д[е]сетъ и
шеть пер(ь)пѣри и всѡм(ь) динари. И на тои призвасмо гости |5| люоде и
више томѡи сведоци ерѡ сам(ь) примил(ь) више писане пенезе како се
вѡд[ь]згора пише. И за векѡ верованѡ прѣдахъ г[оспо]д[и]нѡ кнезѡ и
властѣлом(ь) вѡ(и)зи ниx |6| листъ записни. И га слѡга г(о)спогин(ь) Кѡзма
диакъ вѡви подписах(ь) свѡиѡм(ь) рѡком(ь).

¹⁷ Ова лигатура јавља се као замена за групу слова *ти* на крају речи.

¹⁸ У питању је тзв. *зело обрнуто*. Исто се јавља и у редовима 7, 11. О разликама у читању датума у дубровачкој признаници видети ниже, у одељку *Дипломатичке одлике*.

¹⁹ Овде И. Кукуљевић Сакцински, чита погрешно последње слово у датуму године, као р, уместо као г. Такође грешни и у читању другог слова дана. Исправљају га Ђ. Шурмин и Љ. Стојановић.

Превод акта

(I) У име оца и сина и Светога духа, амин. Ми кнез и властела и цела Општина властеле која влада градом Дубровником, свакоме кога се тиче и пред кога се изнесе овај наш лист отворени, а под нашим печатом верованим, дајемо на знање, како смо обећали и записали се нас и наша добра дати и платити Кући светопочившег господина деспота Лазара, благочастивом господину госпођи деспотици Јелени, о Дмитровом дану, који ће бити 26. октобра 1463. године, хиљаду триста шездесет шест перпера и осам динара. А ово смо господству јој обећали да дамо и да платимо за заостатак исплате пресветлог господина Стефана за ажулу што је купио од господства јој. И овај лист нека буде господину госпођи деспотици за експедиторију²⁰ јер смо дужни дати горепоменутих хиљаду триста шездесет шест перпера и осам динара на рок, како је горе записано. И за веће веровање овог нашег записнога листа наредили смо да се запечати нашим печатом верованим. Писа се у изабраној палати богољубивога града Дубровника, 1463. године од године рођења Христа, 11. дана месеца маја. Писах ја, Маринко логотет дубровачки по заповеди господина ми господина кнеза и властеле дубровачке.

(II) И нека се зна како године 6973.²¹ месеца новембра, 11. дана, а бројећи на латински начин хиљаду четресто шездесет треће године, једанаестог новембра, заповешћу благочастивог и христољубљивог господина ми госпође деспотице Јелене, а с њеним листом веровним, ја слуга госпођин Кузма дијак, примих од многопоштованог кнеза и целе Општине властеле дубровачке, а пред његовом милошћу епископом, пред Женком Челниковићем, више поменуте пенезе²², хиљаду триста шездесет шест перпера и осам динара. И за то позвали смо госте људе и били су сведоци томе да сам примио горепоменуте пенезе како је изнад и записано. И за веће веровање предао сам господину кнезу и властели овај њихов лист записни. И ја, слуга госпођин, Кузма дијак, ово сам потписао својом руком.

²⁰ Најчешћи термин који се у средњовековним исправама користио да означи потврду, признаницу. Видети: Р. Михаљчић, *Писмо краља Стефана Остоје Дубровчанима о српском дохотку*, ГПБ 2 (2009) 126–127.

²¹ Видети одељак *Дипломатичке одлике* (део о датацији).

²² Овде новци, уопштено. Видети: Ђ. Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских*, Биоград 1863, 518.

Дипломатичке одлике

Акт о исплати Светодмитарског дохотка деспотици Јелени, представља пример дводелне признанице,²³ састављене из свечаније писане повеље, у овом случају дубровачке експедиторије – потврде о будућој исплати тј. предаји трибута (I) и признанице, у уском смислу те речи, односно изјаве о преузимању новца (II).

Иако је до сада неколико пута издаван, документ није посебно превођен нити критички анализиран. Конструкција реченица, местимично нејасна и са много заменица у следу, као и начин именовања деспотице Јелене довели су до различитог тумачења текста²⁴, који стога захтева постављање додатних питања у оквиру критичке анализе.

На чињеницу да је скупоцену ажулу, односно накит (вероватно прстен)²⁵, краљ Стефан Томашевић купио од своје таште, а не од дубровачке Општине, како је сматрао В. Мажуранић, скренуо је пажњу Михаило Ласкарис, који је такође указао и на проблематику датума у дубровачкој експедиторији (I).²⁶ Ипак, Ласкарисове констатације, како по питању датума у оквиру самог текста дубровачке повеље (односно да дан св. Дмитра пада 26, а не 23. октобра), тако и по питању количине перпера (према истом аутору 1363 перпере и 8 динара), довеле су само до нове збрке у литератури.²⁷ Дајући своје мишљење Ласкарис је пред собом имао два издања, И. Кукуљевића Сакцинског, и Ђ. Шурмина, тако да се заправо водио њиховим читањем бројева, како по питању датума, тако и по

²³ О термину признанице, видети: С. Ђирковић, *Осумњичене повеље кнегиње Милице и деспота Стефана*, Историјски часопис (=ИЧ) 6 (1956) 140. Изгледа да је као синоним за признаницу о примопредаји, коришћен и назив *лист записни*, који се овде јавља у оба дела документа, видети I, ред 12; II, ред 5.

²⁴ У појединим случајевима овај акт се чак везује и за Јелену (Мару), кћи деспота Лазара. П. Ђорђевић, *Историја српске ћирилице*, Београд 1990³, 118. Међутим, за тако нешто нема основа будући да сви дубровачки извори називају супругу Стефана Томашевића краљицом, а не деспотицом. Видети: Д. Ковачевић, *Пад босанске државе*, 212–218.

²⁵ Видети изнад, нап. бр. 5.

²⁶ V. Mažuranić, *Prinosi*, 11; M. Ласкарис, *Византијске принцезе*, Београд 1926, 120, нап. 1.

²⁷ Тако се негде наводи 1366, а негде 1363 перпере, а исто се догађа и у случају датума, односно дана св. Димитрија. Има и случајева да се наводи 1366 перпера, а да се усваја да је дан св. Димитрија погрешно записан. Видети: V. Mošin – S. M. Traljić, *Ćirilске isprave i pisma*, 98.

питању количине перпера, не обраћајући, у недостатку оригинала, довољно пажње признаници дијака Кузме (II). У овим издањима јавља се слово $\overline{\text{г}}$ као ознака за број три, како у навођењу дана св. Димитрија, тако и у броју перпера, оба пута. Први је у то посумњао приликом новог издања сам Љ. Стојановић, који је у загради на сва три места ставио слово $\overline{\text{б}}$, тзв. (д)зело, са знаком питања, напомињући у наслову документа да је реч о исплати 1366 перпера и осам динара. Да је заправо та количина перпера у питању, сведочи текст потврде о преузимању новца (II), у којој је број перпера исписан словима, тако да нема грешке да последња цифра, како по питању дана св. Димитрија, тако и у навођењу броја перпера заправо представља број шест, као и да је у овим случајевима писар, судећи према фотографији, заиста доследно користио за то обрнуто зело ($\overline{\text{з}}$).

Да се не ради о грешци, сведоче и друга акта истог дубровачког писара, логотета Маринка. Исту ознаку за број шест он користи и у дубровачком акту издатом херцегу Влатку из 1466. године, као и у једној од потврда истом, али за ознаку дана у месецу, односно за навођење датума 26. новембра.²⁸ И иначе, пракса коришћења овог слова не само да није непозната, већ је у питању *веома раширена варијанта претходног слова (зелo) која му може конкурисати својом позицијом.*²⁹

*

(I) Дубровачка изјава почиње уобичајеном вербалном инвокацијом,³⁰ за којом следе интитулација³¹ и уопштена инскрипција *ономе кога се тиче*, као и промулгација у којој се спомиње печат, према обрасцу из друге половине 15. века.³² Опширна експозиција која доноси тачан рачун и његово образложење уско је повезана са диспозицијом, коју овде представља одлука о исплати. У короборацији се поново налази спомен

²⁸ Љ. Стојановић, *ССШП I-2*, 174, 185, бр. 750, 766. Маринко Цветановић наследио је Никшу Звездића на месту канцелара. Видети: С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 106 (1923) 60, 65.

²⁹ П. Ђорђевић, *Историја српске ћирилице. Палеографско-филолошки прилози*, Београд 1971, 35–36, 38–40, 59, 103, 113.

³⁰ С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 90 (1912) 78.

³¹ Овакав облик интитулације преовлађује у дубровачким актима од краја 14. века. С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 92 (1913) 115, 118

³² О промулгацији овог типа: С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 94 (1914) 234–235.

печата, као средства овере. Међу завршним формулама налазе се потпун датум, одређен местом³³ и датумом, потпис логотета и наредба о записивању повеље. Сам датум, садржи помен начина рачунања година, месец, чији је назив исписан словима, као и дан и годину, забележене помоћу нумеричке вредности еквивалетних слова ћирилице. На крају акта налази се прилепљени печат, у средини доњег дела папира, око ког је исписана признаница о преузимању. Сам печат у овом акту назива се *наш печат веровани*, што значи аутентични.³⁴

(II) Признаница дијака Кузме, почиње симболичком инвокацијом на коју се наставља промугација, а затим и опширни датум, као и интитулација (у којој се наводи да је дијак носилац веровног писма деспотице Јелене). Текст представља детаљну изјаву о примању поменутог новца, у присуству епископа Женка Челниковића.³⁵ Као елементи короборације, помињу се сведоци (*гости људи*)³⁶, као и својеручно исписана признаница дијака. На крају се налази и потпис Кузме, као писара акта.

Датум признанице, на почетку акта, веома је детаљно утврђен, упоредно по двојном систему рачунања времена. Прво се наводи година по Византијског ери, исписана словима одговарајуће нумеричке вредности, па месец, написан словима, а затим и дан, записан по истом систему као и година. Док се у, условно речено, првом датуму, не наводи начин рачунања времена, одмах иза њега истиче се *латински начин*, односно рачунање ере од рођења Христа. Затим следе, у потпуности

³³ Већница и палата града Дубровника, као место записивања наводе се од 14. века. С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 132 (1928) 36.

³⁴ О поменима дубровачког печата: С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 132 (1928) 6–11. О печату видети и изнад, нап. 12, 14, 15.

³⁵ У питању је Жонко, односно Јуније, син Паскоја Соркочевића (*Pasqualis Junii de Sorgo*), челника ризничког деспота Ђурђа, и његове жене Јелуше, који се овде, заправо, јавља као сведок. *Glagolitisches Urkundenbuch*, angez. von С. Јирећек, *Archiv für Slavische Philologie* 21 (1899) 621; К. Јирећек, *Историја Срба II*, Београд 1952, 367; М. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд 1994, 415, 593; М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 1997, 193, 195.

³⁶ Термин *гости људи*, односи се на странце, који су сматрани гостима у Дубровнику и који су као угледна лица позивани да сведоче код важних правних послова Општине. *Лексикон српског средњег века*, Београд 1999, 121–122 (С. Ћирковић). О називима за странце у средњовековном латинитету видети: А. Birin, *Pravni položaj stranaca u statutima dalmatinskih komuna*, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 20 (2002) 59–94.

исписани словима, година, дан и месец.³⁷ Тако овај акт заправо носи два датума – према Византијској ери он би спадао у 1464, а према западном стилу у 1463. годину, због разлике у почетку године.³⁸

Потребно је, најзад, скренути пажњу и на титулисање деспотице Јелене, која у оба акта носи упоредо титулу господина и госпође, па се тако наводи као *господин госпођа деспотица*. Двоструко навођење титуле није било неуобичајена пракса, али се врло ретко среће да оба навода нису истог рода.

*

На крају треба истаћи да сем бројних историјских чињеница које откривају, попут односа дубровачке перпере и млетачког дуката у датом моменту, ова два акта представљају и добар пример тадашње правне праксе приликом примопредаје дохотка, о чему је обавезно издавана и признаница (експедиторија), која је могла да буде сачињена из два дела, али и да стоји самостално, као део потврде о извршеној трансакцији. Према редоследу ствари, доходак се обично прво потраживао писмено, после би о примопредаји био сачињен рачун, а затим и признаница у ужем смислу речи. У оба случаја, било писани захтев или уверење о исплати, називани су, бар у Дубровнику и Босни, експедиторијама. Тај назив коришћен је, дакле, за све исправе о новчаним потраживањима. Приликом примопредаје дохотка, повереник је требало да својеручно испише потврду о преузимању новца, као и да том приликом сам посведочи да је преузео исти.³⁹

³⁷ Исти начин датације примењен је и у једном акту царице Маре Бранковић Дубровчанима, такође везаном за исплату Стонског дохотка, издатом 4. новембра 1470. Писао га је царичин еклезијарх Симон. Видети: *ССП I–2*, 197, бр. 779; Р. Ћук, *О хронологији писама царице Маре упућених Дубровнику*, ИЧ 24 (1977) 285.

³⁸ Према византијском рачунању, да би се добила година од Христовог рођења, за период од 01. 09. до 31. 12. одузима се 5509 година. Детаљније у: J. Stipišić, *Ротоџне повјесне знаности и теорији и пракси*, Zagreb 1985², 193.

³⁹ Да је такав обичај био дубровачки сведоче речи краља Остоје у његовом веровном писму Дубровнику од 15. јануара 1399. Р. Михаљчић, *Писмо краља Стефана Остоје*, 124.

**Aleksandra Fostikov
Neven Isailović**

**DOCUMENTS ON PAYMENT OF A PART OF THE „SAINT
DEMETRIUS TRIBUTE“ TO DESPOTESS (DESPINA) JELENA**

Summary

It is not known in detail if the so-called *Serbian tribute* (tribute given on St. Demetrius Day) was paid regularly during the rule of King Stefan Tomašević. In the Charter of Privileges dated November 23, 1461, the King emphasized that the tribute should be paid annually. Although these funds were mainly used to regulate his and debts of his predecessors, a part of a tribute was paid to him directly. At one point Tomašević bought *asola*, an expensive piece of jewelry, borrowing the money from his mother-in-law despotess (despina) Jelena Paleolog Branković of Serbia. The document analyzed in this paper is a testimony of payment of a part of *St. Demetrius tribute* to Jelena. King Stefan transferred the right to collect the money on her in order to return the loan. It is also the last known document which mentions *Serbian tribute*.

The document is an example of two-part receipt, made from two different acts: a more formal charter – Dubrovnik's guarantee that the sum will be paid (I) and the receipt – confirmation that the money was collected (II). Along with other historical facts, the document also reveals the relation between Ragusan *perpera* and Venetian *ducat* at that moment and the specific intitulation of Jelena (*господин госпођа деспотуца – lord lady despotess*). Also, these two acts represent a good example of the Ragusan legal practice in the case of the handover of tribute. Usually, as the confirmation of the transaction, a receipt (*expeditoria*) was issued, which could be composed of one or two parts.

Keywords: diplomatics, Jelena Paleolog Branković, Stefan Tomašević, Dubrovnik (Ragusa), „Serbian tribute“ (tribute on Saint Demetrius Day), receipt (*expeditoria*), *asola*, XV century.

Чланак примљен: 09. 03. 2012.

Чланак коначно прихваћен за објављивање: 20. 08. 2012.